

ресурсами в трансграничному регіоне.

Ключевые слова: трансграничная река, трансграничное управление водными ресурсами, бассейновое управление, общеевропейская водохозяйственная политика.

The necessity of protection, restoration and use of water resources in the border areas is grounded. The features of water management in the transboundary region are analyzed in this paper.

Key words: cross-border river, transboundary water management, basin management, water management policy of pan.

Дата надходження до редакції: 04.04.2013 р.

Рецензент: д.е.н., професор Павліха Н.В.

УДК 658.5

ЕКОНОМІЧНИЙ ВПЛИВ ЕКОЛОГІЧНОГО РИЗИКУ НА ДІЯЛЬНІСТЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

А. О. Тарасов, аспірант, Миколаївський національний аграрний університет

У статті досліджено аспекти економічних наслідків екологічного ризику для сільськогосподарських підприємств шляхом поглибленого вивчення законодавчих норм. Розроблено методику оцінки втрат підприємства від екологічних ризиків, що пов'язані з погіршенням якості землі.

Ключові слова: екологічний ризик, оцінка ризику, обсяги відшкодування.

Постановка проблеми. У сільськогосподарській діяльності, де земля, як природний ресурс, є головним виробничим активом, питанням екологічного ризику необхідно приділяти особливу увагу. Фактично, екологічний ризик в сільському господарстві – це частина виробничого ризику. У той час як виробничий ризик об'єднує у собі всі фактори, які впливають на змінюваність, екологічний ризик може нести загрозу економічних втрат, що не пов'язані з кількістю зібраного врожаю. Саме цей аспект екологічного ризику вимагає розгляду, оскільки він виходить за рамки виробничого ризику і, в більшості випадків, не враховується в процесі аналізу коливань врожайності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження проблем управління екологічним ризиком відображені у наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема Б.М. Данилишина, О.В. Вороновської, В.В. Медведєва, Р.М. Панаса, К.А. Кондратьєвої, В.Ю. Ільїна, Л.І. Моклячука, Г.Д. Матусевич, Н.О. Бірченко, А.М. Ліщука та ін.. Однак, особливостям економічного впливу екологічного ризику саме на підприємствах не приділялося достатньо уваги.

Постановка завдання. Метою статті є опрацювання теоретичних і практичних аспектів оцінки економічного впливу екологічного ризику на діяльність вітчизняних сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Екологічний ризик має техногенну сутність, він спричинений негативним впливом людини на навколишнє середовище і, зокрема, на головний актив сільськогосподарського виробництва – землю. Тут виникають два види загроз для економічного стану підприємства: загроза, пов'язана з втратою якості землі, земельної ренти і рентабельності, а також загроза адміністративної, цивільної та кримінальної відповідальності юридичної

особи та фізичної особи у вигляді керівника.

Саме загроза юридичної відповідальності є найбільш важливою в аналізі екологічних ризиків підприємства, так як вона не враховується при оцінці виробничих ризиків. Згідно з Конституцією України: «земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави» [1]. Цим обумовлено жорсткий контроль держави за дотриманням екологічної безпеки земель. У ряді законодавчих норм прописані санкції, штрафи та інші міри покарання і попередження зниження якості земель та їх забруднення сільськогосподарськими підприємствами. Всі ці заходи обертаються економічними втратами для підприємства, отже ймовірність їх настання є ризиком.

При оцінці можливих втрат від екологічних ризиків, що пов'язані з погіршенням якості землі, потрібно врахувати не лише юридичну відповідальність підприємства перед власниками земельних ділянок, а й втрати, які підприємство понесе через зниження продуктивності активу (земельної ділянки). Відшкодування коштів власникам земельних ділянок відбувається в основному за принципом компенсації недоотриманого доходу [2, с.137]. Таким чином, для спрощення розрахунку, недоотриманий дохід землевласника можна порівняти до аналогічних втрат користувача земельної ділянки (підприємства) від тієї ж ризикової події. Втрати підприємства від погіршення якості землі, як наслідок ризикової події, можна представити як дві теперішні вартості недоотриманого доходу від пошкодженої земельної ділянки плюс штраф (F), якщо мало місце порушення екологічних норм:

$$L = 2 \times \sum_{n=1}^N \frac{L_{Yn}}{(1+r)^n} + F - P, \quad (1)$$

де L – втрати підприємства від погіршення якості землі,

N – кількість років до оновлення первісної родючості,
 n – рік після настання ризикового випадку,
 L_{yn} – втрати врожаю через погіршену якість землі в році n , грн.,
 r – рентабельність активів підприємства,
 F – розмір штрафу (якщо передбачено),
 P – страхова виплата (за умови настання страхового випадку).

У разі, якщо екологічний ризик був застрахований, і підприємство отримало страхову виплату (P), то частина або весь збиток компенсується цією виплатою.

Протягом виробничого циклу в сільськогосподарському виробництві можна спостерігати дії, що несуть у собі ризики забруднення ґрунту, води, повітря та інших природних багатств (таблиця 1).

Таблиця 1

Економічні аспекти ризиків використання агрохімікатів та меліорації для сільськогосподарських підприємств

Діяльність, що несе ризик	Наслідки екологічного ризику для підприємства	Розмір витрат	Закон
Використання агрохімікатів та пестицидів	Обов'язкове страхування екологічного ризику при зберіганні, транспортуванні та використанні пестицидів та агрохімікатів	Вартість страхових платежів	Про пестициди і агрохім., ст.9, ст.11.
	Відшкодування збитків за надмірне забруднення с/г сировини, кормів, харчових продуктів, ґрунту, води, повітря	Розмір штрафу, втрати від зниження врожайності через забруднення ґрунту	Про пестициди і агрохім., ст.20.
	Кримінальна відповідальність керівництва за порушення вимог щодо боротьби з шкідниками та хворобами рослин	Штраф до 100НМДГ*, можливі економічні втрати від зміни керівництва	Кримін. кодекс України, ст.247.
Меліорація	Зупинення будівництва (реконструкції) меліоративних систем органами місцевої влади	Розмір авансованого в меліораційну систему капіталу за винятком ліквідаційної вартості	Про меліорацію земель, ст.18.
	Відшкодування збитків та відповідальність керівництва за погіршення якості землі та водойм	Розмір компенсації та недоотриманий дохід підприємства від погіршення якості землі	Про меліорацію земель, ст.33.

*Неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Більшість ризиків пов'язані з транспортуванням, зберіганням та використанням агрохімікатів і пестицидів. Існує закон, який зобов'язує страхувати діяльність підприємств, що пов'язана з агрохімікатами (таблиця 1). Страхування зменшує ризик, але вимагає витрат з боку підприємства, які належать до витрат, що пов'язані з даним видом ризику. Як і при будь-якому іншому стра-

хуванні, повна виплата компенсації страховиком не гарантується, тому що часто ризикові випадки з агрохімікатами відбуваються при порушенні законодавчо закріплених правил безпеки. При цьому також має місце відповідальність керівників за порушення закону незалежно від наявності страхового полісу (таблиця 2).

Таблиця 2

Економічні аспекти інших екологічних ризиків діяльності сільськогосподарських підприємств

Діяльність, що несе ризик	Наслідки екологічного ризику для підприємства	Розмір витрат	Закон
Вибір сівозмін та інтенсивності використання землі	Відшкодування збитків за погіршення якості земельних ділянок	Компенсація недоотриманого доходу, що втрачено землевласниками через погіршення якості землі, дохід, який недоотримає підприємство через погіршення якості орендованої землі	Про охорону навколишн. природного середовища ст.69, про охорону земель, ст.37.
	Обмеження посіву окремих культур та використання певних агротехнічних операцій	Втрата більш рентабельних альтернативних можливостей	Про охорону земель, ст.37.
Сільськогосподарська діяльність взагалі	Компенсація втрати родючості земельної ділянки або приведення її в непридатний для виробництва стан	Виплата за нормативом, ~100 тис.грн/га; втрата земельного активу	ЗКУ ст.156, постановова КабМінУ №1279.
	Втрати від безгосподарського використання земель (змивання гумусного шару, порушення структури ґрунту)	Штраф до 250НМДГ*, економічні втрати від зміни керівництва	Кримін. кодекс України, ст.254.

*Неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Управляти екологічним ризиком, що пов'язано з агрохімікатами і пестицидами, крім страху-

вання, досить складно. Основну роль тут можна віднести превентивним заходам. З економічної точки зору – це, в першу чергу, адекватне фінансування діяльності, пов'язаної з використанням, зберіганням і транспортуванням агрохімікатів, а так само наймання кваліфікованих і відповідальних робітників. Додатковим фактором ризику є присутність підроблених засобів захисту рослин на вітчизняному ринку. Неякісні агрохімікати можуть завдати значної шкоди врожаю, довкіллю, а також здоров'ю працівників та споживачів. За даними Агрохімічного комітету Європейської бізнес асоціації обсяг ринку фальсифікованих агрохімічних препаратів в Україні перевищує 120 млн. доларів США [3].

Джерелом екологічного ризику так само є меліоративні заходи. Недбале використання технологій меліорації може серйозно погіршити якість землі і прилеглих водойм, що призводить до економічних втрат підприємства. Законодавство України передбачає ряд заходів з контролю екологічних ризиків, що пов'язані з меліорацією, тобто держава стежить за тим, щоб всі втрати, які пов'язані з ризиковою подією, несло підприємство (таблиця 1). Управляти екологічними ризиками меліорації легше, ніж у випадку з агрохімікатами через те, що погіршення якості земель і стану водойм відбувається поступово. При бажанні можна припинити використовувати певну технологію меліорації, якщо вона почала приносити шкоду навколишньому середовищу. З економічного боку, для управління екологічним ризиком, що пов'язаний з меліорацією, досить фінансувати моніторинг стану землі та водойм поблизу підприємства. Однак припинення будь-якого проекту веде до втрати частини або всього авансованого в проект капіталу, що обертається прямим збитком для підприємства.

Потрібно відзначити негативний синергетич-

ний ефект між екологічними ризиками меліорації і ризиками, що пов'язані з використанням агрохімікатів. Існують дані європейських досліджень, які показують, що чим більше меліоративних заходів застосовується підприємством, тим вище ступінь можливого забруднення агрохімікатами і пестицидами навколишніх земель і водойм [4]. У штучно зрошуваних господарствах, так званих «потенціал змиву» агрохімікатів і пестицидів більше, ніж у господарствах, які не потребують зрошення.

Джерелом екологічних ризиків для підприємства може бути інтенсифікація виробництва. При бажанні збільшити рентабельність виробництва в короткостроковому періоді, підприємство може вдатися до вирощування інтенсивних культур і порушення оптимальної з екологічної точки зору сівозміни. У такому випадку, при погіршенні якості землі, підприємство ризикує понести додаткові витрати у вигляді компенсацій землевласникам за погіршення якості землі (таблиця 2).

Висновки. Екологічна складова економічного ризику здатна чинити негативний вплив на економічний стан підприємства. Управління екологічним ризиком має відбуватись на рівні контролю за виробничими процесами і не обмежуватись у фінансуванні. Випадки, що пов'язані з екологічним ризиком, носять одиничний характер, і розрахунок ймовірності їх настання кількісними методами неможливий. Тим не менш, обсяг пов'язаних з екологічними ризиками втрат можна розрахувати, користуючись законами України та орієнтуючись на втрату врожайності, яку доведеться компенсувати. Економічна складова в управлінні екологічними ризиками полягає в повному фінансуванні всіх необхідних заходів безпеки та приділенні достатньої уваги підбору працівників та їх професійної підготовки.

Список використаної літератури:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. станом на 1 жовт. 2010р. – Х. : Фактор, 2010. – 144 с.
2. Кобецька Н.Р. Екологічне право України / Н.Р.Кобецька. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 352 с.
3. Рижков О. Зупинімо ходу підробок / Олексій Рижков // Пропозиція. – 2011. – № 1. – С. 28 – 30.
4. Schriever C.A. Mapping ecological risk of agricultural pesticide runoff / Carola Alexandra Schriever // Science of the Total Environment. – 2007. – №394. – P. 264 – 279.

В статье исследованы аспекты экономических последствий экологического риска для сельскохозяйственных предприятий путем углубленного изучения законодательных норм. Разработана методика оценки потерь предприятия от экологических рисков, связанных с ухудшением качества земли.

The article discusses various economic consequences of ecological risk for agricultural producers through thorough examination of legal norms. A method for measuring losses of an agricultural business from ecological risks that lead to deterioration of soil is proposed.

Дата надходження до редакції: 20.02.2013 р.

Рецензент: д.е.н., професор Євчук Л.А.